

Slovenskú korunu nahradí euro

3. časť

Ing. Pavol Kyjac
Národná banka Slovenska

Situácia v menovej oblasti v prvých mesiacoch po skončení 2. svetovej vojny bola značne komplikovaná, nakoľko na území vtedajšieho Československa obiehali slovenské koruny (Ks), protektorátne koruny (K), ríšske marky (RM), maďarské pengő (Pgő), československé korunové poukážky vzor 1944, marky spojeneckých armád a zriedkavejšie aj sovietske ruble.

Československá korunová mena (Kčs) bola znovu obnovená 1. novembra 1945, čím sa stala zákonným platidlom na celom území ČSR. Výmena novej meny Kčs za dovtedajšie menové jednotky Kč, K a Ks bola určená v pomere 1 : 1. Povojnová menová reforma sa uskutočňovala v ťažkej ekonomickej, menovej i finančnej situácii, keďže bolo treba čeliť aj existujúcim inflačným tendenciám.

MENOVÝ VÝVOJ V ČSR V ROKOCH 1945 – 1953

Situácia z roku 1945 čiastočne pripomínala menovú históriu z 1. svetovej vojny, avšak tento raz už bez nevyhnutnosti rušiť vymeniteľnosť zlata za bankovky, nakoľko voľná vymeniteľnosť v tom čase neexistovala. Povojnový vývoj peňažných pomerov v Československu bol determinovaný znárodňovaním bánk, ako aj pokračujúcou koncentraciou bankovníctva.

Slovenskú bankovú sústavu v obnovenej ČSR predstavovali v tom čase: Tatra banka, Slovenská banka, Sedliacka banka, Stredoslovenská banka, Ľudová banka a Myjavská banka.

MENOVÁ REFORMA V ROKU 1945

Menová reforma uskutočnená v roku 1945 mala za cieľ, podobne ako to bolo v marci roku 1919, úspešne zaviesť novú menovú jednotku, čiže dostať do obehu československé peniaze a postupne uvádzať do praxe menovú politiku, a to podľa zásad stanovených vládou ČSR.

Na území ČSR malo obiehať toľko peňazí, aby to bolo v súlade s ich objektívnou potrebou z pohľadu budovania československej ekonomiky. Tento cieľ mal logicky vyústiť do postupného zvyšovania kúpnej sily československej koruny. Zavedením novej československej meny ako obeživa sa odstránila menová pluralita, čiže existencia viacerých mien na území ČSR, čím bol jeden z dvoch cieľov splnený. Druhý cieľ, ktorým bolo udržiavať objem obeživa na zdravej úrovni, nebol jednoduchý. Významne ho totiž ovplyvňovala nová povojnová politická a hospodárska orientácia Československa, ako aj nové chápanie realizácie menovej politiky, bez stanovenia pevného menového programu.

Problematika meny, peňažného a úverového systému bola obsiahnutá v Košickom vládnom programe zo dňa 5. 4. 1945, avšak bez úvah o nezávislej menovej politike. Hoci sa koncepcia vývoja peňažníctva a menová problematika na Slovensku formovala v spoločnom štáte Čechov a Slovákov, jej prvotná predstava bola deklarovaná v širších súvislostiach už v roku 1944.

Menovú reformu vyhlásil prezident republiky dekrétom č. 91 zo dňa 19. 10. 1945. V záujme ozdravenia hospodárstva upravovala blokovanie vkladov a povinnú úschovu cenných papierov. Stav viazaných vkladov predstavoval ku dňu 15. 11. 1945 sumu 287,1 mld. Kčs. Tento veľký objem finančných prostriedkov bolo treba pripraviť nielen po menovo-finančnej stránke, ale aj z hľadiska politického a ekonomického. V zmysle reformných opatrení sa menila hotovosť vo výške

Tab. 1 Štátovky a bankovky (menové obdobie v rokoch 1945 – 1953)

Nominál	Rozmery v mm	Platnosť
5 Kčs	80 x 44	1. 11. 1945 – 31. 5. 1953
5 Kčs	80 x 44	25. 5. 1949 – 31. 5. 1953
10 Kčs	103 x 54	1. 11. 1945 – 31. 5. 1953
10 Kčs	103 x 54	26. 6. 1950 – 31. 5. 1953
20 Kčs	117 x 67	1. 11. 1945 – 31. 5. 1953
20 Kčs	127 x 60	21. 12. 1949 – 31. 5. 1953
50 Kčs	140 x 72	1. 11. 1945 – 31. 5. 1953
50 Kčs	140 x 75	17. 12. 1948 – 31. 5. 1953
50 Kčs	145 x 65	21. 12. 1950 – 31. 5. 1953
100 Kčs	153 x 83	1. 11. 1945 – 31. 5. 1953
100 Kčs	146 x 76	1. 11. 1945 – 31. 5. 1953
500 Kčs	165 x 95	1. 11. 1945 – 31. 5. 1953
500 Kčs	165 x 95	21. 6. 1946 – 31. 5. 1953
1000 Kčs	165 x 95	1. 11. 1945 – 31. 5. 1953
1000 Kčs	180 x 87	1. 11. 1945 – 31. 5. 1953
5000 Kčs	190 x 87	3. 5. 1946 – 31. 5. 1953

Zdroj: V. Novotný, M. Moulis: Papierové platidlá, Hodonín 2000.

500 Kčs na osobu. Čiže išlo o výraznú peňažnú reštrikciu, v dôsledku ktorej bola zredukovaná výška obeživa na 19 mld. Kčs. Na spravovanie viazaných vkladov bol v roku 1947 zriadený Likvidačný fond menový, ktorý okrem Národnej banky pôsobil na vývoj meny. Obdobie do roku 1948 možno historicky hodnotiť ako menové provizórium. Agenda viazaných vkladov, ktorých uvoľňovanie pôsobilo inflačne, pokračovala až do menovej reformy v roku 1953.

V menovom období 1945 – 1953 boli v obehu peniaze tlačené v Anglicku, tzv. Londýnske vydanie (sedem nominálnych hodnôt od 5 Kčs po 1000 Kčs) a peniaze tlačené v tlačiarňi Národnej banky. Štátovky v nominálnej čiastke 500 Kčs a 1000 Kčs boli po ich vydaní do obehu vyhlásené za bankovky.

Významným faktom povojnového menového vývoja bolo stanovenie menového kurzu Kčs. Kurz československej koruny bol vyjadrený k americkému doláru v pomere 1 USD = 50 Kčs, pričom 1 Kčs predstavovala obsah 17,773 mg rýdzeho zlata.

S prejavmi centrálne riadeného hospodárstva a peňažných pomerov, reálna kúpna sila koruny prestala mať postupne „oporu“ v peňažnej politike Národnej banky, pričom bolo narušené aj fungovanie kapitálového a devízového trhu. Emisná politika centrálnej banky bola podriadená potrebám rozpočtu a v menovej oblasti nastala situácia, keď obeh peňazí bol ovplyvňovaný Národnou bankou, Likvidačným fondom menovým, Fondom národného hospodárstva a tiež Ministerstvom financií.

Postupy týchto štyroch subjektov neboli koordinované. Riadenie menovej politiky sa líšilo od predstáv Československého menového úradu v Londýne a v konečnom dôsledku menový vývoj nebol ani v súlade s očakávaniami tvorcov dekrétu prezidenta republiky o znovuoživení československej meny. Množstvo peňazí v obehu rástlo, pričom sa vytvárali predpoklady vzniku otvorenej inflácie. Dňa 1. 7. 1950 vznikla jednotná Štátna banka československá (ŠBČS), ktorá zahrňovala emisné aj komerčné bankovníctvo, mala monopolné postavenie v poskytovaní prevádzkových úverov ale i výsadné postavenie v zabezpečovaní platobného styku. Podliehala Ministerstvu financií.

MENOVÁ REFORMA V ROKU 1953

Ekonomike sa naďalej nedarilo, pričom sa stále viac hovorilo o potrebe systémovej zmeny v peňažných vzťahoch a tým aj v menových pomeroch. V tom čase išlo o snahu dostať československé peňažníctvo do pozície centrálneho, teda direktívneho riadenia a o vytvorenie nového systému riadenia peňažného obehu. Situácia vyústila dňa 30. 5. 1953 do menovej reformy. V rámci tejto reformy boli z československého územia stiahnuté platidlá v úhrnej hodnote 52,1 mld. Kčs, pričom boli vymenené za nové peniaze (vytlačené v Sovietskom zväze), no vo výrazne redukovanom pomere. Staré hotovostné peniaze v sume do 300 Kčs nových peňazí boli vymieňané tým občanom, ktorí nikoho nezamestnávali, v pomere 5 : 1. Ešte

100 korunová štátovka z roku 1945.

500 korunová bankovka z roku 1946.

1000 korunová bankovka z roku 1945.

1000 korunová štátovka, tzv. Londýnske vydanie.

50 korún československých z roku 1948.

Jednokorunová štátovka z roku 1953.

Päťkorunová štátovka z roku 1953.

nevýhodnejšie bola vymieňaná hotovosť zamestnávateľom a to v pomere 50 : 1. V rovnakom pomere 50 : 1 boli prepočítavané aj všetky vklady nad 50 tisíc korún. Štátne cenné papiere boli zrušené, rovnako poisťky a viazané vklady z menovej reformy z roku 1945 boli anulované (v sume 80 mld. Kčs). Výška obeživa sa výrazne znížila a koncom roka 1953 predstavovala len 3,8 mld. Kčs, na stave úsporných vkladov bola suma 3,4 mld. Kčs.

Zlatý obsah koruny – 0,123426 g rýdzeho zlata – vytvoril základ na určenie kurzu československej koruny k ostatným menám. Stanovením kurzu koruny voči americkému doláru reláciou 7,20 Kčs za 1 USD došlo k systémovému porušeniu vtedajších hodnotových vzťahov. Tento kurz totiž vychádzal z iného prepočtu, aký bol použitý v prípade cien a miezd, čím došlo k podhodnoteniu dolára, resp. k neodôvodnenej revalvácii koruny.

ČESKOSLOVENSKO A POSTAVENIE ŠBČS V OBDOBÍ DO ROKU 1992

Časový úsek po menovej reforme v roku 1953 do roka 1960 možno charakterizovať snahou o usporiadanie menových pomerov s upriamením pozornosti na vymedzenie funkcie peňazí a ich pôsobenia v socialistickom štáte. Kategórie ako peňažný, kapitálový a devízový trh boli nahrádzané centrálnym plánovaním. Avšak už v 2. polovici päťdesiatych rokov sa vzhľadom na neúspechy centrálne riadenej ekonomiky a bankovníctva, začali objavovať snahy o využitie aj iných nástrojov – nepriamych nástrojov riadenia. Väčší dôraz sa začal venovať bankovému úveru a úlohe ŠBČS pri dosahovaní stanovených zámerov v exporte. V prvej polovici 60. rokov sa ekonomické problémy zvýraznili natoľko, že sa hľadali cesty, ako by mohol systém efektívnejšie fungovať. Pokusy vytvoriť autonómnou menovú politiku sa však nestretli s úspechom. V roku 1965 bola ŠBČS vyňatá z podriadenosti Ministerstva financií. Situácia v peňažnej politike, v menovom vývoji, predovšetkým však „hodnotové vzťahy“ mali napraviť administratívne opatrenia. Príkladom môže byť tzv. cenová prestavba k 1. 1. 1967. Ďalšou ťažiskovou oblasťou, ktorá si vyžadovala riešenie bola devízová oblasť a problematika devízového kurzu. V dôsledku stanovenia kurzu Kčs k ostatným menám na základe zlatej parity avšak bez toho, že by zlato bolo posudzované ako peňiaze, kurz československej koruny voči ostatným cudzím menám nemal prakticky žiadny význam. Devízová oblasť bola regulovaná a tým odtrhnutá od vývoja cien vo svete. Oficiálny kurz koruny sa v praxi dorovnával – dopočítaval osobitne ku nekonvertibilným menám, ktoré neskôr predstavoval prevoditeľný rubel a k voľne zameniteľným konvertibilným menám, ktoré predstavoval americký dolár ako svetová rezervná mena. K oficiálnemu kurzu nekonvertibilnej československej koruny sa pripočítalo tzv. vnútorné reprodukčné cenové vyrovnanie (VRCV), t. j. kurzový koeficient 2,25 pre socialistické krajiny a koeficient 3,75 pre nesocialistické krajiny. Americký dolár sa rovnal po započítaní kurzového koeficientu 27 Kčs, avšak každý dovoz bol zvýšený ešte 15 percentnou prirážkou, takže reálne dovozca za 1 USD zaplatil 31,05 Kčs. Pritom kurz koruny voči doláru bol oficiálne určený na 7,20 Kčs. Reprodukčné náklady sa v devízovej oblasti prejavovali až do roku 1989.

Vzhľadom na prepojenosť platobnej bilancie s menovým vývojom prešlo v roku 1969 riadenie devízového hospodárstva pod správu ŠBČS. Menová problematika sa do popredia záujmu dostala na začiatku 70. rokov. V zmysle zákona č. 144/70 Zb. o ŠBČS bola štátna banka priamo ovplyvňovaná činnosťou vlády, avšak už menej závislá od ostatných centrálnych orgánov štátnej správy. ŠBČS predkladala vláde menový plán, ako samostatný plán k sústave ostatných centrálnych plánov. Týmto postupom sa malo zabezpečiť lepšie hospodárenie s peniazmi a devízami. Funkcia peňazí bola stále podriadená centrálnemu pláno-

vaniu a hospodárskej politike štátu. Snaha ŠBČS posudzovať vplyv hospodárskych výsledkov na menovú oblasť pokračovala aj v 80. rokoch. Zásluhou štátnej banky sa Československo nezadlžilo voči zahraničiu tak, ako napr. Maďarsko alebo Poľsko. Hrubá zahraničná zadlženosť vykazovala do roku 1985 v konvertibilných menách relatívne priaznivý vývoj, pričom koncom roka 1989 stav devízových pasív dosiahol v prepočte 5 mld. USD. Celková nevyváženosť československej ekonomiky sa prejavila negatívne vo finančnej a menovej oblasti, pričom postupne dozrievali podmienky na kvalitatívnu zmenu celého hospodárskeho systému.

V roku 1989 bol vydaný zákon o Štátnej banke československej, čo ŠBČS dávalo kompetenciu emisnej banky s možnosťou vykonávať samostatnú menovú politiku. Zaviedol sa jednotný kurz koruny. V roku 1990 došlo k zníženiu kúpnej sily koruny a k oslabeniu meny. Koruna bola devalvovaná, a to o 18,6 % voči konvertibilným menám. Súčasne však bola koruna revalvovaná voči prevoditeľnému rublu o 10 %. V roku 1990 bola koruna redukovaná voči americkému doláru o viac ako 50 %. Kurz koruny bol v závere roka ešte raz devalvovaný na 28 Kčs za 1 USD. Devalvovanie kurzu koruny voči doláru v roku 1990 spolu o 80 % sledovalo cieľ zaviesť vnútornú vymeniteľnosť koruny, čiže vnútornú konvertibilitu meny. ŠBČS sa v roku 1990 rozhodla vykonávať reštriktívnu menovú politiku, pričom hlavným cieľom bolo nedopustiť vznik inflačnej špirály. V roku 1992 sa československá ekonomika rela-

100 korún československých z roku 1953.

25 korunová bankovka z roku 1958.

tívne stabilizovala, pričom bolo vidieť aj znaky jej oživenia. Napriek značnej snahe došlo v tomto roku k zníženiu tvorby HDP o 0,3 % (v roku 1991

Tab. 2 Papierové platidlá (platné v období rokov 1953 – 1993)

Vydanie	Nominál	Rozmery v mm	Platnosť
1953	1 Kčs	101 x 51	1. 6. 1953 – 31. 5. 1960
1953	3 Kčs I.	110 x 56	1. 6. 1953 – 31. 12. 1972
1953	5 Kčs I.	126 x 61	1. 6. 1953 – 31. 12. 1972
1953	10 Kčs I.	129 x 65	1. 6. 1953 – 31. 12. 1963
1953	25 Kčs I.	138 x 70	1. 12. 1958 – 31. 12. 1971
1953	25 Kčs II.	140 x 69	1. 12. 1958 – 31. 12. 1971
1953	50 Kčs I.	147 x 74	1. 6. 1953 – 31. 12. 1967
1953	100 Kčs I	156 x 80	1. 6. 1953 – 31. 11. 1967
1960	10 Kčs II.	132 x 65	1. 2. 1961 – 30. 6. 1988
1961	3 Kčs II.	113 x 56	1. 12. 1961 – 31. 12. 1972
1961	5 Kčs	123 x 60	1. 12. 1961 – 31. 12. 1972
1961	25 Kčs II. a	140 x 69	2. 5. 1962 – 31. 12. 1972
1961	100 Kčs II.	164 x 80	1. 12. 1962 – 7. 2. 1993
1964	50 Kčs II.	150 x 74	1. 4. 1965 – 30. 6. 1991
1970	20 Kčs I.	132 x 58	1. 4. 1971 – 30. 6. 1991
1973	500 Kčs	152 x 67	1. 11. 1973 – 7. 2. 1993
1985	1000 Kčs	157 x 67	1. 10. 1985 – 7. 2. 1993
1986	10 Kčs III.	132 x 67	1. 7. 1986 – 31. 7. 1993
1987	50 Kčs III.	142 x 67	1. 10. 1987 – 31. 7. 1993
1988	20 Kčs II.	137 x 67	1. 10. 1988 – 31. 7. 1993
1989	100 Kčs III.	147 x 67	1. 10. 1989 – 31. 12. 1990

Zdroj: V. Novotný, M. Moulis: Papierové platidlá, Hodonín 2000.

100 korún z roku 1961, predná a zadná strana, tzv. Zelené Hradčany

500 korún z roku 1973.

1000 korún z roku 1985.

HDP zaznamenal pokles 6,6 %). Vývoj hospodárstva i meny už však v rokoch 1991 a 1992 ovplyvňovali diskusie politikov o osude spoločného štátu Čechov a Slovákov.

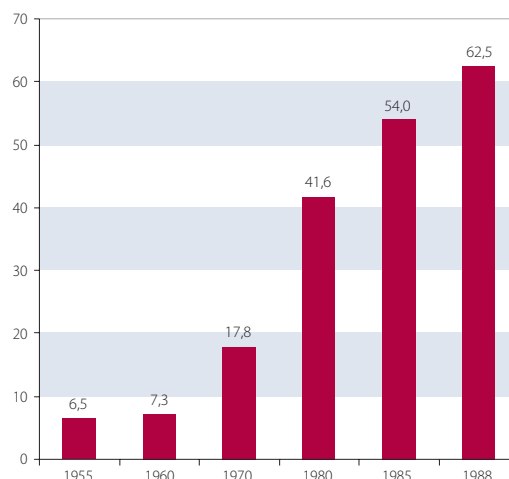
Papierové jednorokuny, 3 koruny a 5 koruny boli štátovkami československej republiky. Papierové platidlá, ktoré boli dané do obehu pri menovej reforme v roku 1953 v hodnotách 10, 25, 50 a 100 korún boli bankovkami ŠBČS. Vytlačené boli v Moskve v tlačiarenskom závode Goznak

jednoduchou technikou – ofsetom a v československej peňažnej sústave nezískali veľkú obľubu. Pôvodnú 25 korunu v roku 1958 nahradila bankovka, ktorej autorom bol Karel Svolinský. Tlačená bola kvalitnou technikou hĺbkotlače, bola na nej umelecky precízne stvárnená postava Jána Žižku, v platnosti zostala do roku 1971. Táto bankovka ako jediná bankovka z 50. a 60. rokov nemala politický, resp. ideologický námet. Typicky politickou bankovkou bola 100 koruna z roku 1962, ktorá „vydržala“ v obehu 31 rokov, 50 koruna z roku 1965 bola v obehu do roku 1991.

Na československých bankovkách bol uvádzaný nápis: „Bankovka Štátnej banky československej“, klauzula „Falšovanie sa trestá podľa zákona“ a tiež klauzula „Bankovky sú kryté zlatom a ostatnými aktívami Štátnej banky československej“. Nakoľko však nebol určený podiel zlatého a devízového krytia papierových platidiel, táto veta nemala prakticky žiaden menový význam. Jednotlivé československé bankovky boli vydávané v slovenskom a českom jazyku. V 80. rokoch dostali tvorcovia bankoviek možnosť stvárniť aj iné ako ideologicky motivované námety. V tomto čase boli dané do obehu bankovky s motívmi významných osobností. V roku 1985 na 1000 korune to bol Bedřich Smetana, o rok neskôr na 10 korune Pavol Országh Hviezdoslav, v roku 1987 Ľudovít Štúr na 50 korune a v roku 1988 na 20 korune Ján Amos Komenský, ktorých autorom bol významný slovenský grafik a maliar Albín Brunovský. Dvadsaťkorunová bankovka s portrétom J. A. Komenského bola v roku 1988 vyhlásená za najkrajšiu bankovku sveta.

V októbri roku 1989 bola vydaná ešte 100 koruna s portrétom Klementa Gottwalda. Tlač tejto bankovky, ktorú verejnosť značne kritizovala, bola v roku 1990 zastavená a z obehu bola stiahnutá približne po roku, pričom bola nahradená bankovkou vzoru 100 Kčs II., ľudovo nazývanou Zelené Hradčany.

Graf 1 Objem obeživa postupne narastal (v mld. Kčs ku koncu roka)

Zdroj: F. Vencovský: Vzostupy a propady československej koruny, Praha 2003.

Súbor československých obehových mincí z roku 1986.

1 Kčs z roku 1953.

KOVOVÉ PLATIDLÁ – MINCE OBDOBIA 1953 – 1992

Štátovky, bankovky a mince boli pri riadení obehu peňazí z menového pohľadu funkčne rovnocenné. Prvé mince, ktoré boli dané pri menovej reforme v roku 1953 do obehu, boli vyrobené v štátnej mincovni v Leningrade. Boli to halierové mince v hodnotách 1 halier, 3, 5, 10 a 25 halierov, ktoré boli čiastočne doplnené Kremnickou razbou letopočtu 1953. Všetky ďalšie halierové a korunové vydania československých mincí razené v Kremnickej mincovni sa vyznačovali štandardnou kvalitou. Určitou zvláštnosťou peňažnej sústavy bolo zavedenie 25 halierových mincí a „trojkových“ mincí, t. j. 3 haliera a 3 koruny. Jednokorunová minca s postavou ženy sadiacou kvetinu bola v obehu od roku 1957 do roka 1993. Zaraďuje sa do kategórie vydarených razieb československých mincí. Trojkorunová minca obieha 8 rokov (od roku 1965). Podstatne dlhšie sa platilo 5 korunovou mincou – 28 rokov (od roku 1966). Zachovala sa tradícia razenia zlatých kremnických dukátov z obdobia I. ČSR, a to pokračovaním razby Svätováclavských dukátov v roku 1951. V roku 1978 boli

v Kremnici razené dukáty k 600. výročiu smrti panovníka Karla IV. s rýdzosťou zlata 986/1000. Išlo o jednodukáty s hmotnosťou 3,49 g a obsahom rýdzeho zlata 3,44 g, po ich dvojnásobky a päťnásobky a o 10 dukát s hmotnosťou 34,9 g s obsahom rýdzeho zlata 34,40 g. Na dukátoch z roku 1978 bol štátny znak a nápis Československá socialistická republika. V rokoch 1954 do roka 1989 bolo vydaných spolu 78 pamätných strieborných mincí, ktoré sú aj v súčasnosti vysoko hodnotené predovšetkým vďaka výtvarnej stránke. V 70. rokoch prišli postupne do obehu 5, 10, a 50 haliere, ktoré nahradili dovtedajšie halierové mince a v roku 1972 nový 20 halier a 2 koruna. Na začiatku 90. rokov prišlo na základe vyhlášky ŠBCS do obehu sedem mincí od 1 haliera po hodnotu 5 Kčs so znakom Českej a Slovenskej federatívnej republiky. Určitou kuriozitou bolo, že koncom roka 1992 boli ešte dané do obehu 10 korunové mince s uvedeným letopočtom 1993 a s nápisom názvu krajiny ČSFR, pričom Československá federatívna republika existovala len do 31. 12. 1992.

Foto: Lenka Kyjacová

Literatúra:

1. J. Hlinka, Š. Kazimír, E. Kolníková: Peniaze v našich dejinách, Bratislava, OBZOR 1976.
2. Š. Horváth, J. Valach: Peňažníctvo na Slovensku, Bratislava, ALFA 1978.
3. F. Vencovský: Měnový vývoj v letech 1945 – 1989. Bankovníctví, 1997, č. 13 s. 19–26.
4. G. Chlapovič: Kremnická mincovňa, Nadácia Antona Točíka, Nitra 2000.
5. F. Vencovský: Vzostupy a propady československé koruny, Praha, VŠE 2003.